

Літературна композиція

„Моя ти зіронько святая”
(жінки в житті і творчості Т.Г.Шевченка).

Читець 1.

У різні роки життя Т.Г.Шевченка його інтимні почуття були спрямовані до різних жінок. Їх імена в нашій пам'яті.

Оксана Коваленко , Ядвіга Гусиковська, Марія Європеус, Варвара Репніна, Ганна Закревська, Забаржада, Катерина Піунова, Марія Максимович, Харитина Довгополенко, Ликера Полусмакова...

Не кожна з них була удостоєна честі мати вірші генія, їй присвячені. Та, втім, мусимо визнати, що більшість інтимних сповідей Кобзаря нав'язні образами жінок з цього кола..

Тарас Шевченко кохав палко і не задля натхнення, а шукаючи в коханні жіночий ідеал жінки, коханої, дружини, прагнучи виходу із самотійності, особистої і суспільної. Кохання Шевченка і його любовна лірика допоможе глибше розкрити нам сутність Поета.

Читець 2.

Першим символом почуття Тараса було його дитяче кохання до сусідської дівчини Оксани Коваленко. Юна Біатріче його поезії була занапащена москалями і стала покриткою.

*Ми в куточці колись росли,
Маленькими собі любились,
А матері на нас дивились
Та говорили, що колись
Одружимо їх . Не вгадали
Старі зарані повмирали.
А ми малими розійшлись
Та вже й не сходились ніколи
Мене по волі і неволі
Носило всюди. Принесло
На старість ледве і додому.
Веселеє колись село
Чомусь тепер мені, старому,
Здавалось темним і німим,
Таким, як я тепер, старим*

Читець 3.

*„..... Чи жива
Ота Оксаночка?” – питаю
У брата тихо я. „Яка?”
„Ота маленька , кучерява,
Що з нами гралася колись.
Чого ж ти , брате, зажурилась?”
„Я не журиюсь. Помандрувала
Ота Оксаночка в поход
За москалями та й пропала,
Вернулась, правда, через год,*

*Та що з того. З байстрям вернулась
Острижена.. Було, вночі
Сидить під тином, мов зозуля,
Та кукує, або кричить,
Або тихесенько співає.*

Читець 1.

*Та ніби коси розплітає.
А потім знов кудись пішла,
Ніхто не знає, де поділась,
Занапастилась, одуріла
А що за дівчина була.
Так, так що краля! І не вбога,
Та талану Господь не дав... ”
А може, й дав,
та хтось украв,
І одурив святого Бога.*

Читець 2.

Історія знеславлення Оксани , скупі братові слова про поведінку занапащеної дівчини лягли згодом в основу „Капітанші”, „Наймички”, „Слепой”, „Катерини”, пройшли через поеми й повісті Шевченка. Ми бачимо, як пізніше в жінках, цей тип фатально буде подобатися Шевченкові в жінках, змушуючи його шукати в них ту, „справжню” – подругу, дружину, порадницю, якою в дитинстві ввижалася йому Оксана.

*Вітер в гаї нагинає
Лозу і тополю,
Лама дуба, котить полем
Перекотиполе.
Так і доля : того лама,
Того нагинає;
Мене котить , а де спинить,
І сама не знає. –*

Читець 3.

*У якому краю мене заховують,
Де я прихилюся, навіки засну.
Коли нема щастя, нема талану, Нема кого й кинуть, ніхто не згадає,
Не скаже хоть на сміх: „Нехай спочиває;
Тільки його й долі, що рано заснув”.
Чи правда, Оксано? Чужа чорнобрива!
І ти не згадаєш того сироту,
Що в сірій свитині, бувало, щасливий,
Як побачить диво – твою красоту.*

Читець 1.

Схожою на Оксану була польська швачка Гусиковська, теж „чорнобрива” – друге юнацьке кохання Шевченка, овіяне чарівністю чужого великого міста. Вільно, чужого народу й чужої мови. Вона навчила дворового козачка пана Енгельгарда польської мови, по – сестринськи жаліла його, перша дала йому гостро відчувати різницю між вільним і кріпаком, між долями хоч і бідної, але вільної людини і раба.

Читець 2.

Студентом Академії художеств у Петербурзі Шевченко переживає третє своє захоплення натурницею, яку він вивів під ім'ям Паші в повісті „Художник”. П'ятнадцятирічною входить в його академічну мансарду ця дівчина, а тридцятирічною знову відвідує ту саму майстерню тепер уже немолодого хворого Шевченка в 1859 році.

1839 року студент Шевченко малює портрет молоді натурниці з ропущеним волоссям, напівдितячим ротом і великими очима. Це була Амалія Клоберг.

Читець 3.

1843 році на великому прийомі в помісті Волховських Шевченко познайомився з Чужбинським. Пізніше Чужбинський писав:

„Що стосується кохання в вузькому значенні слова, то за весь час мого знайомства з Шевченком я не помітив жодної прихильності, яку можна було б назвати серйозною. Він любив яку можна було б назвати серйозною. Він любив жіноче товариство і захоплювався, але ніколи надовго. Досить було тільки нагадати йому якесь захоплення, він звичайно одказував: „Ах дурниця! поки з нею балакаю, то буцімто щось і ворушиться у серці, а там і байдуже.”

Читець 1.

Але до однієї особи він повертався разів три, тобто принаймні разів три при зустрічі з нею він захоплювався.

Але хто була ця жінка? Сам Шевченко казав про неї : „Славна молодичка, - і така приємна, що здається і забудеш, а побачиш, то знов так тебе й тягне”. Ні автор спогадів, ні Шевченко не називають імені жінки, бо є вагома причина для замовчання. Шевченко вживає слово „молодичка”

Про дівчину „молодичка” не кажуть, а тільки про молоду шлюбну жінку, отже Шевченкове „кохання” було чужою дружиною, очевидно, дружиною помітної в поміщицькому колі людини..

Читець 2.

Навчавючись в академії, вже прославленим автором „Кобзаря” і відомим портретистом, їде Шевченко в 1843 році в рідну Україну. І саме в ці роки – 1843-1847 – переживає він справжнє своє, єдине велике кохання... До цього він зовсім не думав про шлюб. А після, як реакція на його безнадійність, з'являється в поета те характерне для нього і вже незмінне упродовж усього

життя бажання мати свою родину, свій дім, дружину, тихий і надійний захисток. Це бажання невдовзі переростає в гостру душевну потребу.

Читець3.

Перед портретом Ганни Закревської зупиняються і довго стоять люди, навіть ті, які нічого не знають про історію кохання Шевченка, бо ці очі невідступно переслідують їх. На кожному іншому з портретів Шевченка, стилізованих за модою того часу, немає таких очей, нема такого трагічного, душевного життя очей, такого слізно – ніжного, промовистого погляду, як на цьому портреті. Ці очі тільки на перший погляд здаються чорними, але якщо придивитися, то побачимо, як старанно Шевченко витримав у них справжній їхній колір, сяючу навколо великих зіниць глибоку синяву, тому що очі Закревської були синіми. Хоч синіх очей поет майже ніколи й ніде не оспівував, бо улюбленими очима його поем були очі карі.

Читець 1.

Тепер останнє свідчення, найвирішальніше – вірші Шевченка.. Він не любив друкувати на віршах посьвят жінкам. До заслання це зробив, як виняток, для Оксани Коваленко, та й то залишив крапки в її прізвищі. Лише на засланні Шевченко стає відвертішим у віршах, пише про своє кохання, про те, що „снилось – говорилось...”. Вірш „Якби зустрілися ми знову”, всупереч звичайній стриманості поета, адресований конкретній особі, схованій під двома літерами – Г.З. Отож, Ганні Закревській..

Читець2.

Якби зустрілися ми знову
Чи ти злякалася б, чи ні ?
Якеє тихеє ти слово
Тоді б промовила мені?
Ніякого. І не пізнала б.
А може б, потім нагадала,
Сказавши : „Снилося дурній”.
А я зрадів би, моє диво!
Моя ти доле чорнобрива!
Якби побачив, нагадав
Веселеє та молодее
Колишнє лишенько лихее
Я зарідав би, зарідав!
І помоливсь, що не правдивим,
А сном лукавим розійшлось,
Слізьми – водою розлилось
Колишнєє святеє диво!

Читець 3.

З усіх жінок, які зустрілися Тарасові Шевченкові на його життєвому шляху, найдуховнішою особистістю була княжна Варвара Рєпніна.

Дворянка, нащадок таких відомих родин, як Волконські, Розумовські, Шереметьєви, Рєпніни княжна була романтичною, піднесеною натурою, своєрідним символом „моральної непогрішимості” Варвара одержала прекрасну домашню освіту :досконало знала кілька іноземних мов, зналася на живописі, музиці, мала літературний хист. Сенс свого життя Варвара Миколаївна вбачала в любові до людей.

Читець 1.

У молоді роки Варвара палко покохала батькового ад’ютанта Льва Баратинського. Але мати, княгиня Варвара Олексіївна, не дала дозволу на цей шлюб, бо вважала, що Баратинський надто молодий (він був лише на два роки старший за дівчину.)

На жаль, цей розрив став трагічним для обох: княжна залишилася назавжди самотньою, Баратинський у зв’язку з цією історією пішов у відставку оселився у своєму маєтку і теж не мав пари.

Читець 2.

Влітку 1843року доля звела Варвару з Тарасом Шевченком. Романтично, піднесено описує княжна їхню першу зустріч в Яготині. З літнього дощу, з грози з’явився він перед Варварою, наче Провидіння. З цього часу ім’я Тараса Шевченка супроводжуватиме її до останніх днів життя.

Ось як характеризує Рєпніна себе та поета у своїй повісті про Шевченка:

„Віра(Рєпніна) не гарна й не молода, але на її обличчі відбивається справжня доброта, що деколи затеплюється висловом погорди, обурення, гніву...

Її очі блищать розумом, але частіше висловлюють глибокий сум і, як дві зірки на темнім горизонті, осяюють бліде, зморене обличчя, котре не без принади для тих, хто не лякається осінніх заверух ;”

Читець 3.

„Він (Шевченко) був добрим до слабкості і душевно легкодушним до жорстокості, нерішучим і zarazом не передбачуваним у своїх ділах.Його не можна було не любити; для тих, хто щиро любив його, він був джерелом клопотів, постійних переходів від захоплення до обурення, від співчуття до остуди!”

Їхні стосунки не вичерпуються словом „кохання”. Це було щось значно більше, змістовніше, величніше. Варвара зрозуміла й оцінила велич таланту Тараса Шевченка; вона – чи не одна з перших назвала його генієм.

Читець 1.

Княжна була закохана в талант Шевченка, схилилася перед ним. Вона зробила його ідеальним у своїх думках, у своїй уяві, хотіла бачити Шевченка завжди духовним, піднесеним, світлим, ідеальним. А він був живий, схильний захоплюватися, любив жартувати і залицятися до дівчат, гульнути у веселій парубоцькій компанії. Варвара Миколаївна глибоко страждала від того; вона бачила в його падіннях тяжкий гріх проти генія, яким наділив його Бог. Княжна говорила про це з ним, а на самоті гаряче молилася за нього.

„Шевченко зайняв місце в моїм серці – пише вона, - я часто думала про нього... якби я бачила з його боку любов, я можливо відповіла б йому пристрастю.” Але тільки – но народжене почуття не могло розвинується, розгоріться, бо люди, які її оточували, робили все можливе, щоб загасити його

Читець 2.

Шевченко був зворушений, розчулений і тільки. Він сприймав княжну як друга, називав її своїм янголом – хранителем.

Вони, Шевченко і княжна, довго листувалися, а потім переписка закінчилась. Після заслання, десять років потому Шевченко побачився з Рєпніною. Княжна бачила поета молодим, здоровим, повним надій на майбутнє. Тепер перед нею була стара німецька людина, з обличчям, вкритим червоними плямами(наслідок цинги). Друзі намагалися підтримати колишній тон, однак десятиріччя проклало між ними прірву. Княжній здалося, що Шевченко вже зовсім згас.

Читець 3.

Взимку 1854-1855 років йому знову зблиснуло кохання – і обірвалося. В Новопетрівську фортецю, приїхав новий комендант Іраклій Усков, з дружиною і дітьми. Перше, що зіграло Шевченкові душу, були діти. Поет щиро полюбив їх. Захоплення дітьми перейшло у схиляння перед матір'ю.

Шевченко сприйняв Агату Ускову як „суццю Божу благодать” і благоговіє перед нею, та вже через кілька місяців настає цілковите розчарування. Ангел Агата, його єдина моральна опора, стає „порожнечою”, бо ... грає в карти. Справді, ще одне свідчення того, що захоплення згасали так само швидко, як і спалахнули.

Читець 1.

Звільнення із заслання знову пробуджує в Шевченка прагнення мати сім'ю. Він постарів, хворий, змучений цингою, лисий. Вигляд аж ніяк не парубоцький: козух, чоботи, сорочка, але душею ніби залишився у своїй молодості і закохувався у дівчат набагато молодших за себе. Застрававши по дорозі із Петербурга в Нижньому Новгороді на п'ять місяців, він закохується в молоденьку актрису Катерину Піунову і освідчується їй, незважаючи на двадцять вісім років різниці між ними. Шевченку не відмовили прямо. Але його більше не запрошували в дім, і саме дівчина уникала його. Наступної весни йому приходить відмова.

Читець2.

*Якби з ким сісти хліба з`їсти,
Промовить слова ,то воно б,
Хоч і як – небудь на сім світі,
А все б таки ялось жилосьь.
Та ба! Нема з ким, Світ широкий,
Людей чимало на землі...
А доведеться одиноким
В холодній хаті кривобокій
Або під тином простягтись*

*...Ні . Треба одружитись,
Хоча б на чортовій сестрі!
Бо доведеться одурить
В самотині. Пшениця, жито
На добрім сіялись лану,
А люди так собі пожнуть
І скажуть: „Десь його убито,
Сердешного, на чужині...”
О горе, горенько мені!*

Читець 3.

Сум і відчай минають, з`являється нова надія одружитися із своєю, з кріпачкою. Він зустрічає в домі поміщиць Карта шевських дівчину – кріпачку Ликеру Полу смакову – і знову довірливо закохується.

Ликері.

На пам`ять

*Моя ти любо! Мій ти друже!
Не ймуть нам віри без хреста,
Не ймуть нам віри без попа,
Ради, невільники недужі!
Заснули, мов свиня в калюжі,
В своїй неволі! Мій ти друже,
Моя ти любо! не хрестись,
І не кленись, і не молись
Нікому в світі! Збрешуть люде ,
І Візантійський Саваоф
Одурить! Не одурить Бог,
Карать і миловать не буде:*

Читець 1.

*Ми не раби його – ми люди!
Моя ти любо! Усміхнись,
І вольную святую душу,
І руку вольную, мій друже,
Подай мені. То перейти
І він pomoже нам калюжу,
Поможе й лихо донести,
І поховать лихе дебеле
В хатині тихій і веселій.*

*Тургенєв, який бачив Ликеру у Карташевських, так описує дівчину :
„Істота молода, свіжа, трохи груба, не дуже красива, з чудовим білявим
волоссям і тією чи то гордовитою, чи то спокійною поставою...”*

Читець 2.

*Ця постава і обдурила поета. Насправді ж Ликера була ласа до парубків,
побоювалася вийти заміж за „старого і лисого”, хотіла переконатися , чи
багатий він, скільки заробляє. І „досадити панночкам Карташевським”.*

*Поставлю хату і кімнату,
Садок – райочок посаджу.
Посиджу і походжу
В своїй маленькій благодаті.
Та в одині – самотині
В садочку буду спочивати,
Присняться діточки мені,
Веселя присниться мати,
Давне – колишній та ясний
Присниться сон мені!.. І ти!...
Ні, я не буду спочивати,
Бо й ти приснишся. І в малий
Райочок мій спідтиха – тиха
Підкрадешся, наробиш лиха...
Запалиш рай мій самотний..*

Читець 3.

*Шевченко пережив своє останнє сватання так само бурхливо, як і роман
з Усковою. Не пощастило йому одружити, сльозами – водою розлилося
„святеє диво”... Ликера Полусмакова пізніше вийшла заміж за перекуря
Яковлева, прогнала чоловіка, тримала якийсь час сама його заклад, а на
старість оселилася в Каневі, часто ходила на могилу Шевченка і померла 1917
року.*

*Минули літа молодії,
Холодним вітром од надії*

*Уже повіяло. Зима!
Сиди один в холодній хаті,
Нема з ким тихо розмовляти,
Ані порадитись. Нема,
Анікогісінько нема!
Сиди ж один, поки надія
Одурить дурня, осміє..
Морозом очі окує,*

Читець 1.

*А думи гордії розвіє, Як ту сніжину по степу!
Сиди ж один собі в кутку.
Не жди весни – святої долі!
Вона не зійде вже ніколи
Садочок твій позеленить,
Твою надію оновить!
І думу вольную на волю
Не прийде випустить ...Сиди
І нічогісінько не жди !*

По правді кажучи, то вже було не стільки кохання, як останні відчайдушні спроби втекти від самотійності . Ці поривання, не мали в собі й сліду серйозного глибокого кохання.

Читець 2.

Се була тільки остання іскра, певніш сказати – теплий ще попіл великого, палкого, але змученого і перегорілого вже серця. Зрештою поет у відчаї звертається до своїх друзів та родичів, аби вони відшукали йому дружину бодай заочно, бо він уже готовий оженитися і на „чортовій сестрі”, аби не одуріти в самоті.

Ні , лукава доля не подарувала йому спізнати родинного щастя. Майже всі оті жінки, що увійшли в історію лише завдяки Шевченкові, вважали його застарим для себе. Духовний зв'язок відходив на другий план. Власне його й не було такого, отого внутрішнього зв'язку. Через багато літ та ж Катерина Піунова, пишаючись близькістю з генієм, розповість своєму синові:

Читець 3.

Ну що я тямла. Мені здавалося, що в Тарасі Григоровичу женихівського нічого не було. Чоботи нашімаровані дьогтем, непокритий кожух, шапка смушева найпростіша, і в патетичні хвилини Тараса Григоровича вона падала на підлогу в день до сотні разів, так що коли б вона була скляна, то часто розбивалася б. Так, тоді я тільки про це й думала, а про духовний світ, про розум великого поета забула, кебети бракувало!...”

Читець1.

Ще більше каяття дойматиме Ликеру Полусмак. Таке ж безталання чекало і на Харитину Довгополенко. І вже зовсім жорстоко доля повелася з попівною Федосією Кошиць. Вона ніколи не вийшла заміж, згодом збожеволіла, а 1884 року так і померла дівкою.

Читець2.

Та хоч би як там було, а минуть літа, і Тарас Шевченко залишиться навіки сорокасемилітнім, тоді як усі оті дівчата, що йому відмовили, стануть бабусями і до смерті вихвалятимуться своїм „знайомством „ з великим поетом

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА.

- 1. Шкляр В. Вогонь і попіл його кохання – Газета „Сільський час” №8, 3.03.2006р.*
- 2. Шагінян М. Тарас Шевченко – К. : Дніпро, 1970*
- 3. Журнал „Диво слово” №3, 1996р., Стаття „Жінки у драмі кохання Шевченка.”, ст..51.*
- 4. Петрик Т. „Мій ангел – хранитель”. – Диво слово, №3, 2000, ст..62.*